

Kulturális-közéleti havilap, harminckilencedik évfolyam

2012 november Hónapló

Végel László: Preszocialista nosztalgia

Az este láttam a Zmaj utca kövezetén az első, lehullt tölgyfaleveleket, sőt a parkolóban régóta veszteglő személygépkocsit is avar fedte. A kávézó pincére egyre csak ismételteti: „Záróra, záróra”. A vendégek kényszeredetten kászálódnak, mintha nem hinnék, hogy már így is túllépték a hivatalosan engedélyezett nyitvatartási időt. Éjfél közeleg. Távoznak. Kiüresedik a sétálóutca. Néhány órával korábban hirtelen jött vihar vonult végig a városon. Bár már nem esik, ennek ellenére egyvalaki az elnéptelenedett Zmaj utcán andalog, feje felett tartva az esernyőt, miközben fürkészsze kémleli az eget. Közelebb lépek. Fején régimódi, nagy karimájú kalap, az esernyője is szokatlanul terebélyes. A régi újvidéki fotókon láttam ilyen méretű ernyőt. Biccentek. Végigmér, visszabiccent. Aztán elindulunk, ő az egyik irányba, én a másikba. Követem a tekintetemmel. Szikár testtartással ballag magasba emelt esernyőjével, mintha valamitől védekezne.

Újvidéken beköszöntött az ősz. Azon töprengek, hogy vajon milyen mohón veti majd ránk magát a közelgő tél. És a közelmúlt. Most már kétségtelen, hogy hátrálunk, rövidesen megérkezünk a közelmúltba. Felejtünk el minden jövőképet. Szerbia visszavonulót fúj. Igaz, nem egyedül tette, bár ez nem vigasztal. Mintha egész Kelet-Közép-Európával együtt, duzzogva hőkölne a múltba, amelyet legszívesebben „preszocialista nosztalgának” neveznék.

A hamarosan sorra kerülő zürichi, majd az ezt követő, november elejei freiburgi felolvasóestemre készülve jut eszembe a *Bűnhődés* című regényem (amelyből felolvasok majd) egynéhány jelenete. Legfőképp azon részleteken tépelődöm, melyek személyes élettapasztalataimat elevenítik fel. Regényem főhőse kiábrándul abból a szocialista világból, amelyben szocializálódott, miután ráeszmél, hogy hazugságban élt. Ugyanakkor visszagondol, hogy vajon mi lett volna belőle, ha a világ nem ebben az irányban halad. Az apja fuvarosként tartotta el a családot, bizonyára számára sem maradt volna más, mint hogy szemet hordjon valamelyik nagygazda pincéjébe.

A *Bűnhődés* szó szerinti értelemben nem önéletrajz, de írás közben nem kerülhettem meg a személyes élményeket. Egészen biztosra vehető, hogy ha nem köszönt be a szocializmus, akkor abban a bácskai világban éltem volna, amelyet Kosztolányi oly pontosan megfogalmazott, melyről mintha nem szívesen vennénk tudomást, annak ellenére, hogy Kosztolányi ábrázolta. Kosztolányit manapság illik magasztalni, ellenben nem a szemléletéért, hanem a páratlanul megragadó stílusáért. Márpedig ez a kettő szorosan összefügg. Volt Bácskában egy gögös, szörnyűséges dzsentrí világ, melyet nem szívesen sírok vissza, akkor sem, ha manapság úgy álmodoznak róla, mintha az a preszocialista idill lett volna.

Ezzel kapcsolatban az egyik temerini földműves története jut eszembe.

Szüleimtől négy hold földet örököltem, amelyet a kilencvenes években bérbe adtam. A bérlőnek se volt sok haszna a munkából, nekem se a földből. Azonban rendre megmunkálta, hogy ne

maradjon ugaron. Egy késő őszi napon meglátogattam, hogy megbeszéljük, mitévők legyünk a jövőt illetően. Dühösen rám nézett, és bütykös ujjával az egyik újságcikkre bökött.

Mi mindenről firkálnak maguk tintanyalók, mondta felháborodottan.

A cikket egy politikus-író írta alá, aki alaposan elverte a port Tito marsallon.

Szabadkoztam, hogy láthatja, nem én vagyok a szerző, hanem egy politikus. Ez mellékes, jelentette ki. Egy kalap alá vett minden írástudót.

Tudja-e, hogy Tito idejében építettem a házamat, akkor vásároltam a traktort meg a kombájnt, neki köszönve iskoláztattam ki két gyermekemet, akiket épp a minap távolítottak el a munkahelyükről az új gazdák.

Csak hümmögtem, nem tudtam mit válaszolni. A szocialista nosztalgiával szembesülve rájöttem, hogy az családtörténetekbe zárt apokrif ideológiaként inkább a szegényebbek körében terjed. A preszocialista nosztalgia viszont hivatalos rangot nyert, és főképp az úgazdagok, valamint a politikai elit körében eresztett gyökeret.

Az elsőnemzedékesek dilemmáival vívodom! Hogy tárjam fel nekik Tito felelősségét a bácskai magyar meg német tömegsírokért, hogy mondjam el nekik, hogy a szabadsággal is súlyos gondok voltak, amikor a történet sokkal bonyolultabb. Önkéntelenül is apám históriája jut eszembe. A magyar nagygazdák a szenttamási piactéren toborozták a munkásokat, ahol a válogatásnál még a napszámosok fogsorát, szájúregét is megvizsgálták, nehogy gyengélkedőt fogadjanak fel, aki hasznavehetetlen. Vajon nem ez ismétlődik napjainkban? Hiszen a mind jobban elhatalmasodó mélyszegénységben egy árva szó sem esik a kisebbségen belüli szociális különbségekről. Csak azt hirdetik minduntalan, hogy mindannyian magyarok vagyunk.

Bizony, én nem így képzelem el a magyar nemzeti összetartást. Ilyen volt a két világháború közötti időszakban és a manapság visszavágyott „preszocialista idillben”. Egyre gyakrabban tapasztalom, hogy előtérbe állítják annak a kornak a reprezentatív személyiségeit, mítoszait, ellenben egy szót sem ejtenek azokról a hétköznapokról, amelyekről a népi írók, mint például Ilyés Gyula olyan szenvedélyesen és meggyőzően írtak. Én inkább az ő hitvallásaikat érzem közelinek, és azt tapasztalom, hogy a *Puszták népe* napjainkban időszerű irodalom lett.

A mélyszegénység és a kivándorlás!

A minap a szenttamási temetőben szüleim és a nagyszüleim sírját hoztuk rendbe. A nagyapám nyughelyére sokszínű árvácskákat ültettem, mivel életében a virágtermesztés volt a nagy szenvedélye, ami valamicske pénzt is hozott a konyhára. A palántákat ugyanazon a szenttamási piacon vásároltuk, ahol nagyanyám a harmincas években a saját termesztésű virágokat árulta a nagyságáknak. A háború után is volt keletje a portékának. Az ötvenes, majd a hatvanas években azonban több kuncsaftja lett. Már nem csak a nagyságák kiváltsága volt a virágvásárlás.

A temetőben érezhető az ünnep közeledte, a hozzátartozók rendezik a sírokat, közeleg a mindenszentek, a halottak napja. Itt-ott kőfaragók javítják a síremlékeket, máshol a betonlapokról súrolják le a mohát. Vagy éppen újrafestik a feliratokat. Ismerősökkel találkozom, akik közül egyre többen panaszkodnak a nehéz életkörülmények, a kilátástalanság miatt. A gyerekeik, illetve az unokáik külföldre távoztak vagy éppen készülődnek. Nem politizálok, hallgatok és rettegek, mert a gazda bármikor az utcára penderíthet. Mindegy, hogy magyar vagy szerb nemzetiségű. Örül az ember, ha kap munkát, még ha feketén kénytelen is dolgozni. Vállalja, hogy nem jelentik be, ne kelljen fizetni a járulékot utána, amit aztán ismét a

szerencsétlen sínyli meg, mert kevesebb lesz a nyugdíj. A megbiztosítás sem jár. Viszont mi történne, ha ez sem lenne?

Nem politizálok... Mostanában egyre többen kezdik így a beszélgetést. A baljós kilencvenes években nem tapasztaltam ezt, pedig akkor a nyílt politizálás kockázatosabb volt. Akkor – leginkább – durván megfenyegették, ma pedig a szabad piac nevében a munkahelyét veszíti el. Vagy pedig nem jut álláshoz, hisz nyílt titok, minden szerbiai újság arról ír, hogy pártigazolvány nélkül nehéz munkahelyet szerezni. Az ember előbb túlvészeli egy verést, mint a koplalást vagy a nélkülözést.

Tért hódít a félelem a vajdasági rónán. Ugyanakkor terjednek a nagy szavak, a szép szólamok, a fülnek oly kedves nemzeti szóvirágok.

Rossz hangulatban hagyom el a sírkertet, melynek kapujánál még egy pillantást vetek a kápolnára, amelynek egyik része egy magyar tömegsírra épült. Ettől aztán éppenséggel elmegy az életkedvem, hiszen lassanként kiderül, hogy ezt az ügyet sem lehet megnyugtatóan tisztázni. Néhány hónappal ezelőtt, a kisebbségi és az anyaországi politikusok optimista kinyilatkoztatásai arról szóltak, hogy az új rehabilitációs törvény lehetővé teszi a felmenők ártatlanságának bizonyítását. A helyi kisebbségi párt és a magyar kormány sikertörténetnek nevezte a törvényt, ám egyre inkább kiderül, hogy erről szó sincs. Immár beszivárog a kisebbségi párt által ellenőrzött újságokba is, hogy pert nyerni csodával határos módon lehet. Az egyik bennfentes ügyvédől arról értesülök, hogy csak egyetlenegy a nyerő, és pedig ha sikerül olyan hiteles papírokat szerezni, amellyel bizonyítható, hogy a felmenőt előbb kivégezték, és csak azután ítélték halálra. Részt vettem egy ilyen tárgyaláson, tapasztaltam a helyzet abszurditását. Az áldozatok ugyanis beismerték bűnösségüket, védőügyvéd nélkül vallottak, miközben hiteles jegyzőkönyv sem létezik az esetről. Azt sem lehet bizonyítani, kényszer alatt tették a beismerő vallomást, hogy ütötték, verték, kínozták őket. Tanúk sincsenek! Miként bizonyítson az utód?

Alighogy elhagytam a temetőt, szemerkélni kezdett az eső. Bárcsak esne néhány napig, gondoltam, hiszen száraz a föld, az idei aszály még mindig érzeteti hatását, és habár jól megöntöztem az árvácskapalántákat, ártani nem árt. Újvidéken már tócsák álltak a járdán, viszont legnagyobb meglepetésemre igen sok járőrökcsi cirkált.

Aztán az esti híradóból értesültem, hogy Újvidéken járt Ica Dacic miniszterelnök. Budapestről hazafelé megállt Újvidéken, ahol Bojan Pajtic vajdasági kormányfővel Vajdaság autonómiájának kérdéséről tárgyalt. Ez a téma szerepelt az Orbán Viktor magyar kormányfőnél tartott megbeszélésen is. A budapesti találkozó barátságos, mondhatni kedélyes légkörben zajlott, ami örvendetes, már csak azért is, mert a feszültségek árát rendszerint a kisebbség fizeti meg. Kivételt képeznek az ötvenes évek, amikor Tito marsallt a budapesti Kossuth rádió láncos kutyának nevezte, mire Tito egész napos magyar rádióműsort engedélyezett az Újvidéki Rádióknak, és egyre-másra alakulhattak a magyar kultúrintézmények, amelyek még ma is a vajdasági magyar kultúra fundamentumát képezik.

Az Orbán–Dacic-találkozóról szóló tudósítások arról szóltak, hogy Orbán teljes mellhosszal támogatja Szerbia EU-s csatlakozását. E téren tehát nem történt lényeges változás, hisz az előző, a szocialista kormány is ebben a szellemben tevékenykedett. Új momentumnak számít viszont, hogy Orbán szép és ígéretes jövőt jósolt Szerbiának, miközben emlékezett a régmúltra, amikor a magyar állampolgárok Jugoszláviában, vagyis Szerbiában szereztek be a nyugati holmit, itt találkoztak a nyugatias szellemmel és életérzéssel. Innen szállították Magyarországra – vámmentesen – a hanglemezeket. Valamiképp Orbán Viktor emlékeztette a helyi kisebbségi elitet is meg Dacicot is a Tito-korszakra. Nem árt! Ami már csak amiatt is figyelemre méltó

utalás, mert Szerbiában egyre-másra rehabilitálják a preszocialista korszak rangos figuráit. A csetnikeket is, természetesen! Az utcák neveit lecserélik, az antifasisztákról elnevezett utcákat a szerb királyok neveire változtatják, s akadnak neves antiszemiták is, akiknek még szobrot is állítanak.

Fúrta az oldalamat, hogy az említett Orbán–Dacic-találkozón vajon szó esett-e a rehabilitációs törvényről, emiatt másnap részletesen szemelgettem a sajtóbeszámolókat, azonban sehol semmi. Nem értek a diplomácia rejtelmeihez, így hát belenyugszom, maradjunk a Beatlesnél. Nekik is volt politikai súlyuk, bár lenne továbbra is...

Hál' Istennek, másnap is szemerkélt az eső, én pedig az árvácskákra gondoltam. Délelőtt Albert Camus Combatban megjelent cikkeit olvasgattam. Az antifasiszta Camus, a francia ellenállási mozgalom résztvevője, az elnyomó rendszerek kritikusa, a kommunista ideológiával éles vitába keveredő író egyik vezércikkében nem rejtette véka alá, hogy nem egyezik a kommunista ideológiával, de határozottan elveti a politikai antikommunizmust. Miért? Azért, mert „az antikommunizmus a diktatúra kezdete”. Így nyilatkozott Albert Camus.

Tetszik

Legyél az első az ismerőseid közül, akinek ez tetszik.

Kapcsolódó írások:

1. **Végel László: Nosztalgia a lépcsőházban** A választások napjának kellemes nyárestéjén az egyik Duna-parti kávéházban barátok...
2. **Végel László: Történetek – útközben** Még soha sem jártam Dél-Tirolban, ezért szívesen fogadtam a meghívást,...
3. **Végel László: Leszámolás a hatvannyolccal** A nagy belgrádi trópusi kánikulában, a belgrádi egyetemistatüntetések negyvenedik...
4. **Végel László: Egy történet, amely nem Titóról, hanem rólunk szól** Thomas Bernhard A színházcsinálóban Ausztriát pecegödörhöz hasonlítja, a Heldenplatzban pedig...
5. **Végel László: A pártokráciától az apátiáig** Az elmúlt tíz évben Szerbiát leginkább a nagyhatalmak iránti viszony...

Cimkék: **Végel László**